

“Hacia la Segunda Revolución” de Joaquim Maurín i l’Octubre del 1934

Joel Sans Molas (Universitat Autònoma de Barcelona)

Resum /Resumen /Abstract

Aquest article analitza el llibre “Hacia la segunda revolución” (títol original de “Revolución y contrarrevolución en España”) de Joaquim Maurín, dirigent principal del Bloc Obrer i Camperol i del POUM, i el es posa en relació amb el complex esdeveniment de l'esclat revolucionari de l'Octubre de 1934. L'article, a més d'entrar en la relació entre les diferents forces polítiques i les causes de l'Octubre de 1934 a Catalunya, discuteix una qüestió encara no resolta com és l'abast real del moviment revolucionari i vaguístic de l'Octubre a Barcelona. Per últim, l'article analitza de forma inèdita els canvis que va realitzar Maurín respecte el llibre original de 1935 en l'edició de 1966 de Ruedo Ibérico. Maurín va retallar i canviar aspectes significatius del llibre original, per adaptar-lo a la seva pròpia evolució política. S'ofereixen en el present treball la comparació detallada i comentada dels canvis entre les dues edicions

Este artículo analiza el libro "Hacia la Segunda revolución" (título original de "Revolución y contrarrevolución en España") de Joaquín Maurín, dirigente principal del Bloque Obrero y Campesino y del POUM, y el se pone en relación con el complejo evento del estallido revolucionario de Octubre de 1934. El artículo, además de entrar en la relación entre las diferentes fuerzas políticas y las causas de Octubre de 1934 en Cataluña, discute una cuestión aún no resuelta como es el alcance real del movimiento revolucionario y huelguístico del Octubre en Barcelona. Por último, el artículo analiza de forma inédita los cambios que realizó Maurín respecto al libro original de 1935 en la edición de 1966 de Ruedo Ibérico. Maurín recortó y cambió aspectos significativos del libro original, para adaptarlo a su propia evolución política. Se ofrecen en el presente trabajo la comparación detallada y comentada de los cambios entre las dos ediciones

From Barcelona Episcopal documents, detailing taxes on weddings ("esposalles") occurred in the parishes This article analyzes the book "Hacia la segunda revolución" (the original title of which was “Revolución y contrarrevolución en España”) by Joaquim Maurín, main leader of the Bloc Obrer i Camperol and the POUM, and links it to the complex events of the revolutionary outbreak of October 1934. Besides from going into the connections between the different political forces and the causes of October 1934 in Catalonia, the article also argues the yet unsolved question about the real dimension of the revolutionary and the strikers' movement of that period in Barcelona. Lastly, the article analyzes, unprecedentedly, the changes Maurín made to the 1966 edition, published by Ruedo Ibérico, compared to the 1935 original book. Maurín cut and altered significant aspects of the original book, in order to adapt it to his own political evolution. This work offers a thorough and commented comparison of the changes between the two editions

195

Paraules clau /Palabras clave /Key Words

Octubre de 1934, Joaquim Maurín, Bloc Obrer i Camperol, Moviment Obrer, Hacia la segunda revolución, Revolución y contrarrevolución en España, Esquerra revolucionària; vaga general, Barcelona

Octubre de 1934, Joaquín Maurín, Bloque Obrero y Campesino, Movimiento Obrero, Hacia la Segunda revolución, Revolución y contrarrevolución en España, Izquierda revolucionaria; huelga general, Barcelona

October 1934, Joaquim Maurin, Bloc Obrer i Camperol, Moviment Obrer Towards the second revolution, Revolution and Counterrevolution in Spain, Esquerra revolutionary general vague, Barcelona

---

Biografia de Joaquim Maurín

Joaquim Maurín va néixer al poble pirinenc de Bonansa (Osca) el 1896. A Osca, on va estudiar magisteri, va rebre les influències de Joaquín Costa, Unamuno i la pedagogia social. Més tard, a Lleida, va ser professor al Liceu Escolar, entrant en contacte amb, l'anarcosindicalisme de la CNT i el marxisme. El 1914 es va adherir a les Joventuts Republicanes. S'aniria involucrant en el moviment obrer, assistint al Congrés Nacional de la CNT de 1919. Es va afiliar al sindicat l'abril de 1920, pel qual va ser secretari del Comitè provincial de Lleida i director del diari *Lucha Social*. El principal referent de Maurín en aquests moments és el sindicalisme revolucionari de Sorel.

El 1921 anirà com a delegat cenetista (conjuntament amb Nin) al primer Congrés de la Internacional Sindical Roja, a la que la CNT s'adhereix. A Moscou coneix a Victor Serge, assisteix al III Congrés de la Comintern i s'impregna directament de l'experiència de la Rússia soviètica. L'octubre, de tornada a Barcelona, es converteix en el secretari general provisional del Comitè Nacional de la CNT fins al febrer de 1922, quan és empresonat. Després de que la Conferència Nacional de la CNT decidís retirar-se de la ISR, els afins al moviment comunista fundaran els Comitès Sindicalistes Revolucionaris el desembre de 1922. Els CSR publicaran un setmanari dirigit per Maurín, *La Batalla* (futur òrgan del BOC i del POUM), des del que fan difusió de les idees probolxevics. L'estiu de 1923 i de 1924 assistirà a les reunions internacionals de la ISR i de la IC. De tornada del segon viatge ingressarà al PCE (fundat feia tres anys) i serà la figura principal de la secció catalana-balear. El 1925 José Bullejos esdevé secretari general del PCE.

Durant el 1926 Maurín va tenint crítiques a diferents plantejaments que apareixen en la premsa comunista. Això porta a que el 1927 la direcció del PCE intenti sense èxit la seva expulsió del partit. El 1929 continuen les tensions, amb Maurín fent les primeres crítiques públiques a l'orientació del "tercer període" de la IC i amb diferències de projecte amb Bullejos. Tot això comporta que el juliol de 1930 la Federació Comunista Catalano-Balear (FCCB) s'escindeixi del PCE i comenci el seu curs independent. A la tardor d'aquest any es publica el primer llibre important de Maurín: *Los hombres de la dictadura*.

El març del 1931 es produirà la fusió de la Federació amb el Partit Comunista Català, reforçant la FCCB i creant-se el Bloc Obrer i Camperol, concebuda originàriament com una cercle més ampli (si bé a la pràctica les diferències amb la FCCB seran mínimes). El juliol Maurín, que s'havia negat a anar a Moscou, és expulsat de la IC.

L'abril de 1932 la FCCB realitza el seu segon congrés i canvia el nom a Federació Comunista Ibèrica (FCI), de la qual Maurín esdevé el secretari general, càrrec que ocuparà d'ara en endavant. Maurín serà la figura més important de la FCI, tenint una gran implicació en les publicacions (*La Batalla*, *L'Hora*, etc.), escrivint nombrosos fullets i donant una orientació teòrica i estratègica a l'organització. Serà també el cap de llista del BOC a les eleccions catalanes del novembre de 1932. Al voltant d'aquesta data publica un altre llibre important, *La revolución española – De la monarquía absoluta a la revolución socialista*, i dos fullets: *El Bloque Obrero y Campesino* i *El fracaso del anarcosindicalismo*.

A principis de 1933 Maurín impulsa l'Aliança Obrera, que es materialitzarà, a Catalunya, amb la constitució del primer Comitè el juny. Maurín, a través de l'Aliança, jugarà un paper destacat en la preparació de l'Octubre de 1934.

Seguint la concepció de Maurín de la unitat dels marxistes, el febrer de 1935 comencen l'inici de les negociacions per arribar a un reagrupament, que acabaran amb la fusió del BOC i de la Izquierda Comunista Espanyola de Nin donant lloc al POUM el setembre del mateix any. Maurín també en serà el secretari general. En aquest moment surten a la llum dues noves publicacions: el destacat llibre *Hacia la segunda revolución*, i el fullet *Alianza Obrera*.

Després de que el POUM firmi el pacte electoral del Front Popular i el Front d'Esquerrers, el febrer de 1936 Maurín serà escollit diputat per Barcelona. El juliol, l'esclat de la guerra el sorprendrà a Galícia. Serà empresonat pel bàndol nacional i romandrà a la presó varis anys fins que el 1947 s'exiliarà als EUA, després de passar per París. A l'exili abandonarà la política, dedicant-se al món del periodisme. Morirà el 1973 a Nova York

Idees fonamentals del llibre “*Hacia la segunda revolución*”¹

El llibre es divideix en quatre capítols. En el primer es parteix analíticament de les limitacions de la república (en el camp de les reformes democràtiques) que es va establir forçada pel moviment vaguista de 1930. En el segon es tracta les perspectives del moviment obrer davant una situació que qualifica de revolucionària des del moment en que es va acabar amb la monarquia i davant la qual es fa necessària la unitat a través de l'Aliança Obrera. En el tercer, el capítol central del llibre, es valora el moviment insurreccional d'octubre de 1934 en els seus dos principals focus, la comuna Asturiana, reeixida però aïllada, i la revolta a Catalunya, coixa pel paper de les forces d'ERC. Considera que existia un factor objectiu que permetia, encara que *in extremis*, la victòria, i que va ser el factor subjectiu de l'actuació i desunió de les diferents organitzacions obreres (una CNT absent fora d'Astúries, un PSOE poc convençut i un PCE sectari i satèl·lit de Moscou) el que va marcar la derrota. L'últim capítol planteja que si el moviment obrer i revolucionari no sap avançar cap a la segona revolució, aconseguint la unitat de les forces obreres, el feixisme, encara no vertebrat, pot acabar donant resposta a la profunda crisi sistèmica de l'Estat espanyol: la dicotomia és “Socialisme o feixisme”.

En els fonaments teòrics de tota l'argumentació trobem la idea de Maurín de la “revolució democràtico-socialista”². Tenint en compte l'endarreriment econòmic d'Espanya (amb una revolució agrària pendent, un pes estructural de l'església i una qüestió nacional sense resoldre) però amb un proletariat ja establert, Maurín considera que la necessària revolució democràtica no pot ser duta a terme ni per la burgesia ni per la petita burgesia sinó per la classe treballadora. Aquesta revolució, però, va unida inextricablement a una revolució socialista, la fase democràtica porta encadenada la fase socialista.

¹ Utilitzarem el títol original (veure fitxa, apèndix I) ja que té molt més sentit històric. S'ha treballat, tot i així, sobre l'edició de *Revolución y Contrarrevolucion en España*, però centrant-nos en el cos del llibre. És a dir, deixarem de banda la introducció, epíleg i annex escrits el 1964-65 que s'allunyen políticament del sentit originari del llibre degut a la trajectòria política més moderada que va dur a terme Maurín després de la Guerra Civil.

² Que ja va descriure en el seu llibre *La revolución española* quatre anys abans.

Els tres elements clau com a forces motores d'aquesta revolució “democràtico-socialista” són el moviment obrer (com a eix principal), el moviment camperol (degut a la reforma agrària fallida) i la petita burgesia catalana empesa per l'alliberament nacional. Maurín planteja que un dels principals problemes dins el camp obert ha estat que, a banda del BOC, la resta de partits i sindicats no han vist la importància dels dos darrers elements i s'han centrat només en el factor obrer. Contràriament, la classe treballadora ha de fer seves les reivindicacions nacionals, per tal d'arrossegat la petita burgesia al seu terreny i també la qüestió agrària, on hi ha una capa pagesa que va més enllà dels jornalers, com els rabassaires. Ambdós elements són factors revolucionari de primer ordre. El proletariat és l'única força social que pot dur a terme aquestes demandes: la burgesia i la petita burgesia ja han mostrat la seva incapacitat com a motor reformador.

Maurín senyala unes línies d'actuació. Per tal d'avançar cap a la segona revolució el que es fa necessària és la unitat amb dues palanques. La primera, més àmplia, és la confluència de tota la classe treballadora a través de l'Aliança Obrera, que es recolza les organitzacions existents. Tindria una funció de marc unitari però també agafaria la dels soviets. La segona, més específica, seria endegar un procés d'unificació entre totes les forces marxistes, des del PSOE, PCP i PCE fins a la ICE i BOC, cabdal per dotar al proletariat un gran Partit Revolucionari. Aquesta posició era sobretot propagandista (estava lluny de ser possible una unificació orgànica entre la totalitat d'aquestes organitzacions) i buscava un apropament amb les radicalitzades joventuts socialistes. El resultat en seria la unió de la ICE i el BOC, donant lloc al POUM.

Per a Maurín, les possibilitats de triomf d'una segona revolució dependran d'aconseguir unir el moviment obrer abans que els feixistes puguin soldar el seu front. El feixisme a l'Estat espanyol existeix només embrionàriament. Si bé la CEDA té un caràcter feixistitzant també les limitacions de l'endarreriment econòmic de l'Estat espanyol (sense un gran sector industrial) i de la dreta (monàrquica i catòlica) dificulten quallar una força pròpiament feixista. Davant això, la reacció pot venir de l'exèrcit.

198

L'últim capítol plasma molta esperança en aquesta segona revolució, arribant a postular un programa d'actuacions del futur govern obrer i pensant l'impacte internacional que tindria una Federació Ibèrica de Repúbliques Socialistes com a far mundial de la classe treballadora.

***Hacia la segunda revolución*” i l'Octubre de 1934**

A l'hora de fer un estudi històric del contingut del llibre ens centrarem en la qüestió de l'Octubre de 1934, sobretot a Catalunya i Barcelona, que és un dels punts més complexes. Hem de partir que, tal com indica el títol original, *Hacia la segunda revolución*, l'obra està escrita amb la voluntat d'intervenir en el context post moviment d'octubre de 1934 i de traçar una perspectiva orientativa cap a una segona batalla victoriosa. El llibre té l'enfocament de convèncer d'un marc estratègic que permeti avançar cap a aquesta segona revolució i sobre quins sobre els passos tàctics s'ha de dur a terme.

Maurín en la descripció es centra bàsicament en Astúries i Catalunya. Deixa de banda Madrid i la resta de l'Estat on en general les repercussions van ser menors. El relat sobre Barcelona parteix de la informació que tenia l'autor com a actor en els fets. A

Astúries hi havia una certa presència de la FCI des de 1932³ i que el 1934 es comptaven 25 afiliats a Mieres⁴. Maurín coneixia la realitat asturiana⁵ i a través dels vincles orgànics del partit tenia informació directa del que havia succeït, sobretot a través del militant Manuel Grossi, qui probablement es va refugiar a Barcelona⁶. Abans d'entrar en detall en els Fets d'Octubre vegem el context dels mesos previs.

L'esquerra, l'Aliança Obrera i la preparació de l'Octubre

La victòria de la CEDA en les eleccions del novembre de 1933 i l'establiment del govern radical de Lerroux (recolzat en el parlament per la CEDA; a partir de l'abril govern de Samper), va marcar decisivament l'esquerra. La marxa enrere que el govern va fer amb les reformes agràries de la legislatura anterior, el fustigament continu de les organitzacions obreres per part dels cossos armats de l'Estat i les simpaties públiques del dirigent de la CEDA Gil Robles pels règims feixistes i autoritaris europeus; tot això en un context en què trobem la Itàlia de Mussolini, un Hitler que havia pujat el poder només feia pocs mesos a través de la via parlamentària i un autoritari Dolphus a Àustria que acabava d'esclafar el moviment obrer vienès a principis d'any, va fer disparar les alarmes dins els partits polítics de l'esquerra. La CEDA es percebia com un partit protofeixista (o feixista) que intentaria fer-se amb el poder a través de les institucions parlamentàries i començar l'establiment d'un règim dictatorial en sintonia amb els referents europeus. A més, coincidia amb un enduriment dels efectes de la crisi i un fort ascens de l'atur⁷.

Com fer front a l'amenaça de la dreta era vist diferent des de cada organització. El PSOE, radicalitzat i amb una influència ascendent del caballerisme, va acabar parlant de "insurrecció" i "vaga revolucionària". Tanmateix, aquesta proclama era més discursiva que real i obeïa a diferents factors. Per una banda, servia per respondre a la pressió que feien tant les bases sindicals d'UGT com les radicalitzades Joventuts Socialistes. Per l'altra, era un intent de que el govern es cohibís i frenés el seus atacs i que Alcalá-Zamora convoqués unes altres eleccions generals (en les que el PSOE no repetiria l'error de presentar-se sense coalició)⁸.

El BOC feia una anàlisi de que amb la unitat de les organitzacions obreres seria possible derrotar l'amenaça de "contrarrevolució". Just després de les eleccions del novembre de 1933 va adreçar-se a la resta d'organitzacions a Catalunya la idea de crear un "front únic". El desembre s'aconseguia una acord entre PSOE, UGT, USC, Sindicats

³ A Mieres la Federació Comunista Asturiana es va adherir ala FCI el setembre de 1932 a BONAMUSA, Francesc: *El Bloc Obrer i Camperol*... p. 123

⁴ El 1934 també hi havia presència de militants a Albaña, La Felguera, La Rebolada, Ollinogo i Oviedo. DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936*... p. 557 (apèndix)

⁵ Hi havia estat realitzant uns mítings l'1 de maig i el 6 de maig del mateix 1934 a Mieres, veure DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936*... p. 307 (n.)

⁶ Es sap la presència de Grossi a Barcelona per la seva participació en un míting el 2 de maig de 1935, veure: PARTIT OBRER D'UNIFICACIÓ MARXISTA: *Manuel Grossi, miembro de la Alianza Obrera de Asturias, hablará el dos de mayo en el Centro Republicano Las Carolinas sobre "La Insurrección de Asturias"*. 1935. Document gràfic – Cartell. Per altra banda, el llibre de Grossi: *La Insurrección de Asturia: quince días de revolución socialista*, va ser publicat el 1935, però en posterioritat al llibre *Hacia la segunda revolución* pel què Maurín segurament no el va poder aprofitar com a font.

⁷ L'atur en tres anys havia sumat 250.000 persones i l'abril de 1934 arribava al punt màxim de 703.814 persones, a PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 137.

⁸ PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 135-156.

d'Oposició, FSL, UdR i la ICE amb el que es creava l'Aliança Obrera⁹. El BOC va actuar com a motor de l'Aliança Obrera. Tot i així, si el PSOE va entrar a formar-hi part va ser sobretot per la necessitat que tenia d'expandir la seva influència cap a la zona de Catalunya, on no hi tenia pràcticament presència¹⁰. El BOC tenia una concepció de l'Aliança com a front únic, que s'havia d'involucrar en totes les lluites, també les laborals. En canvi, el PSOE el considerava un òrgan purament insurreccional i era refractari a les vagues, a les quals veia com un malbaratament d'energies obreres¹¹.

La CNT es va mantenir al marge. Els diferents intents insurreccionals, amb l'últim el desembre de 1933 contra el nou govern, havien acabat amb derrotes doloroses. Això s'ajuntava amb l'escissió dels sindicats d'oposició provocant una important pèrdua d'afiliació. No es trobava ni amb forces ni ganes d'un nou intent insurreccional i tampoc estava, pel seu apoliticisme i per considerar les Aliances Obreres una maniobra dels comunistes, per una unitat d'actuació amb els partits polítics. Com a única excepció en la CNT, els anarcosindicalistes a Astúries, contraris a l'insurreccionalisme que havia dut a terme el sindicat, van firmar a finals de març de 1934 una aliança amb la UGT¹² i es van sumar a l'Aliança.

El BOC, únic partit que tenia un arrelament a tot el territori català, va esdevenir la força que portava la iniciativa en les Aliances (com ho faria el PSOE a la resta de l'Estat). L'extensió va ser ràpida doncs el juny de 1934 una Conferència de les Aliances Obreres de Catalunya va reunir a Aliances de 26 municipis¹³.

L'AO de Catalunya va convocar pel 13 de març una vaga general, sense el suport de la CNT, en solidaritat a unes vagues que tenien lloc a Madrid. Tot i que el BOC la va qualificar de molt reeixida, el cert és que a Barcelona només va tenir efecte en els sectors on hi havia sindicats dominats pels bloquistes (treballadors mercantils i administratius, arts gràfiques i hostaleria)¹⁴.

200

Tot i aquest fracàs, també és cert que el BOC va impulsar a diferents conflictes laborals fronts únics sindicals (entre sindicats d'oposició, bloquistes i d'altres, sempre amb la CNT al marge) que van tenir èxit en la mobilització i en aconseguir les demandes en els sectors del gràfic, metall, llum i força i el mercantil¹⁵. Això donava al BOC i a Maurín unes perspectives optimistes sobre el paper de les Aliances Obreres, que van reforçar la seva concepció sobre el que havia de ser l'Octubre.

El juny de 1934 va tenir lloc una vaga general dels camperols convocada per la ugetista Federació Nacional de Treballadors de la Terra. El PSOE i la UGT es van negar a estendre la convocatòria a la ciutat i el resultat va ser una repressió duríssima que va deixar la FNTT pràcticament enfonsada¹⁶. També l'estiu hi havia un moviment d'insatisfacció creixent al camp català degut a l'oposició de l'Institut Agrícola Català de Sant Isídre i del govern de l'Estat a la Llei de Conreus de la Generalitat. Això va portar a

⁹ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 240.

¹⁰ PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 165.

¹¹ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 255.

¹² CASANOVA, Julián: *De la calle al frente...* p. 134.

¹³ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 2243-247

¹⁴ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 251.

¹⁵ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 262-267.

¹⁶ PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 166.

una radicalització dins la Unió de Rabassaires, amb un enfortiment de la influència del BOC¹⁷.

La suma de tots aquests factors portava a Maurín a pensar que s'estaven constituint el "front triple" que considerava el motor de la revolució: la conjunció de la lluita obrera, la camperola i la nacional. La conclusió optimista del BOC plantejava que era possible aconseguir la República Catalana (tot i que els sindicats d'oposició no compartien aquest objectiu i la ICE no recolzava la reivindicació perquè considerava que era fer-li el joc a ERC¹⁸), la qual havia de convertir a Catalunya "*en trinchera revolucionaria para abatir la contrarrevolución en toda España*"¹⁹. En base als tres fronts de lluita el BOC pensava que aconseguiria situar ERC en la posició que volia i desgastar la seva influència.

Molt resumidament, la caiguda del govern Samper l'1 d'octubre de 1934 es va resoldre amb l'anunci el dia 4 d'un nou govern Lerroux amb tres ministres de la CEDA (a les provocadores carteres de treball, Agricultura i Justícia). L'esquerra va reaccionar convocant una vaga revolucionària pel dia 5. El PSOE es va veure obligat a convocar a una insurrecció que no desitjava i per a la que no estava preparat²⁰. A Catalunya el pes del moviment el va portar l'AO amb un difícil engranatge amb la Generalitat. A Astúries únic lloc on la CNT s'hi va sumar, es va crear una "Comuna" revolucionària que va resistir quinze dies fins a ser derrotada per la repressió de l'exèrcit.

L'Octubre a Catalunya

En el llibre *Hacia la segunda revolución*, Maurín destaca la importància de Catalunya pel fet de ser el territori amb una major classe treballadora i perquè aquesta s'ha situat contra la Generalitat. En la narració que fa interpreta que el joc polític de les forces polítiques més influents, la Lliga, ERC i la FAI, s'ha bastit amb un recolzament mutu i inestable (la Lliga amb el suport de la petita burgesia, ERC amb el suport dels obrers, i la FAI amb una actitud sectària que acaba afavorint a la Lliga). Maurín creia que amb el paper de l'AO en l'acció l'Octubre les contradiccions d'ERC esclatarien i aquest equilibri de la política catalana s'esfondraria (p. 132-134²¹). Veu tres problemes polítics principals (mantenint la línia de la "triple ofensiva"): la lluita dels obrers contra l'avenç de la reacció en el govern; la ofensiva dels camperols de la terra; la defensa de les llibertats polítiques. A més, n'assenyala dos més, la rebel·lió obrera i camperola contra la petita burgesia dirigent (que seria ERC) i l'enfrontament entre el grup de Dencàs i Companys (p. 135).

Ucelay ha senyalat que el joc polític a Catalunya durant les jornades del 5 i 6 d'octubre era entre tres elements: la coalició de la Generalitat, el sector més nacionalista

¹⁷ També, el president de la UdR del Vendrell era des de 1932 el bloquista Pau Padró, a BONAMUSA, Francesc: "El camp català abans del sis d'octubre" a *Avenç*, núm. 30, 1980. p. 30-31. i DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 220, n. 10

¹⁸ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 248.

¹⁹ Projecte del BOC publicat el juny de 1934 a la Batalla, citat a DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 280.

²⁰ Largo Caballero pensava que no es produiria l'entrada de la CEDA, a. PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 175

²¹ Les referències a pàgines del llibre les posarem entre parèntesi en el text. Les pàgines que apareixen fan referència a l'edició *Revolución y Contrarrevolución en España* de Ruedo Ibérico de 1966.

d'Esquerra-Estat Català, i l'Aliança Obrera²². L'anàlisi d'Ucelay posa més èmfasi en el paper del sector nacionalista, significatiu perquè és també un dels factors que empeny a Companys a proclamar la República Catalana (indicativa la fase que va dir als seus acompanyants després de proferir el seu discurs: "Ja no diran que no sóc catalanista")²³.

Com diu Balcells, hi ha hagut una doble interpretació dels fets d'octubre: com un moviment popular que amenaçava en desbordar a la Generalitat i que la va forçar a convocar la República Catalana; com un error de la Generalitat, al fer un càlcul equívoc, doncs el moviment no comptava amb gaire suport popular, com mostrarien les més reduïdes manifestacions populars comparades amb el 14 d'abril de 1931²⁴. La primera versió seria la tesi defensada pels consellers de la Generalitat, per ERC i per el BOC (afegint aquest la responsabilitat del fracàs en la manca implicació d'aquests). La interpretació de Maurín en el llibre es col·loca clarament en aquest sentit. Ja hem vist com durant el 1934 aquesta era l'estratègia, desbordar la Generalitat i portar-la al terreny on es volia. En certa manera, aquesta perspectiva tenia una base real. Ucelay mostra la inseguretat d'ERC: "els nacionalistes, insegurs de la seva pròpia capacitat, tenien una por explícita que el BOC i els aliancistes els desplaressin"²⁵.

L'anàlisi que fa Maurín en el seu llibre descriu un moviment enorme i en ascens: Descriu així la vaga que s'inicia el 5 de març a Barcelona: "*La huelga corre y lo devora todo. Es irresistible.(...) Para la ciudad*" (p. 132) i "*De hora en hora, la Generalidad ve decrecer sus fuerzas y aumentar las de la Alianza Obrera*" (p. 137). Per mostrar com la Generalitat es trobaria forçada per la situació, Maurín cita un "Document 1" (un full volant que la Generalitat va repartir el 6 d'octubre) on es diu: "*El alzamiento justificado de Catalunya desbordaba las posibilidades del gobierno de la Generalitat. Y éste o tenía que abandonar el Poder, o reprimir por la violencia una protesta (...) o, en fin, intentar canalizar el movimiento (...)*" (p. 140) És això el que faria a la Generalitat proclamar la República, el dia 6 a les 20h.

202

Maurín en el seu anàlisi creu que la suma de forces darrera la Generalitat li donava més possibilitats de guanyar respecte el govern Lerroux. Només a nivell numèric, les forces darrera la Generalitat (3.000 policies i 7.000 escamots) doblarien els 5.000 soldats. Però la derrota es va produir per un actitud capitulant de la Generalitat, que no era "ni ofensiva ni defensiva", i així "*el general Batet con quinientos soldados y unos cañones de salvas acaba con la insurrección*" (p. 144). A més, hi havia forces de l'AO a les que Dencàs s'havia negat a donar armes.

Valoració i conseqüències de l'Octubre

En l'anàlisi de Maurín sobre l'Octubre es fa poca referència a Madrid. Si bé Maurín desconfiava de les crides revolucionàries de Caballero i deia que no havia trencat amb el seu passat reformista²⁶, possiblement esperava un moviment més enèrgic a la resta de l'Estat. De fet fa una valoració en termes aliancistes: "*La insurrección surgió allí donde había Alianza Obrera: Asturias y Catalunya*" i, en canvi, critica, a Madrid el PSOE havia deixat de banda la importància de l'AO (p. 186).

²² UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya Populista...* p. 216.

²³ UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya Populista...* p. 219.

²⁴ BALCELLS, Albert: *La nit del 6 d'Octubre...* p. 38.

²⁵ UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya Populista...* p. 215.

²⁶ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 255.

Sobre el paper del BOC a Catalunya, Pierre Vilar ha parlat de que Maurín va exagerar el seu pes en els esdeveniments i que en conjunt “*el fracaso fue total*”; Manuel Cruelles, en canvi, valora la capacitat del BOC doncs els seus militants tenien “*más deseo de revolución y una mejor cohesión. Sabían de verdad lo que era una revolución y si hubieran contado con un mayor número de militantes, habrían podido cambiar el curso de esta revolución*”²⁷.

Sobre els fets d'Octubre a Barcelona, si bé es poden veure com un fracàs per al BOC, al no aconseguir reeixir en arrossegar ni ERC ni a la CNT en la seva implicació (ja sigui en la vaga o amb les forces armades), també s'ha de veure, per contra, que el BOC, tot i ser una organització d'una mida reduïda, va ser capaç d'articular i liderar el moviment. El BOC va ser el “pal de paller” de la Aliança Obrera, i les manifestacions locals d'aquestes van controlar molts dels ajuntaments de Catalunya i van fer proclamar la República Catalana prèviament a Barcelona durant els fets d'octubre²⁸. En aquest sentit, si bé el moviment va ser derrotat a Barcelona, la concepció del Front Únic i de l'Aliança Obrera es reafirmaven com l'estratègia correcta a ulls de Maurín.

Més enllà de la generalitzada repressió que va patir el conjunt del moviment obrer, l'esquerra i les institucions catalanes, són difícils de valorar les conseqüències que va tenir l'alçament d'octubre. En la primera edició, l'*Avant*, diari clandestí del BOC, deia que gràcies a la insurrecció la contrarrevolució havia estat la “gran derrotada”²⁹. De fet, la majoria de l'esquerra, la Joventut Socialista, la ICE, el PCE (que es va atribuir indugudament la responsabilitat per Astúries, quan es van sumar a l'AO el mateix setembre), a més del BOC, va fer-ne un balanç positiu, de que marcava un avanç del moviment³⁰.

El resultat és més complex. Respecte la batalla principal que es lliurava contra la CEDA, es pot considerar que la insurrecció d'octubre va impedir una deriva cap a un autoritarisme ple des de dins del govern³¹. L'evolució cap a un govern dictatorial, com sí havia passat amb Dolphus a Àustria a principis d'any no va succeir durant els següents mesos. La força que havia demostrat la revolució a Astúries, indicava que un alçament generalitzat a tot l'Estat seria més difícilment controlable. Però a més del moviment obrer, el deteriorament del suport parlamentari del govern, amb un Partit Radical que s'anava enfonsant, també van impedir a la CEDA poder dur a terme un enduriment autoritari. L'altre efecte de l'Octubre sobre la dreta va ser que els sectors més autoritaris i impacients van reforçar la seva visió que era més viable fer-se amb el poder a través de l'exèrcit que a través dels mecanismes electorals³².

Per al conjunt del moviment obrer, l'octubre al suposar un “baptisme de foc” del què el moviment va emergir “moralment enfortit”³³. L'experiència de les Aliances

²⁷ Citat a RIOTT, Yveline: *Joaquín Maurín...* p. 233.

²⁸ El dia 5 a Vilanova i la Geltrú es proclama la República Socialista Sabadell i a Sabadell la República Catalana, veure ESTIVILL, Àngel: *L'ensulsiada dels Jacobins*. p. 145. A Lleida el 6 d'octubre la vaga convocada per l'AO és general i la ciutat queda sota el seu control; el moviment s'estendrà per més pobles dels voltants (a Vilanova d'Alpicat es va proclamar la república comunista, també a Alfarràs), veure BARRULL, Jaume: “Els fets d'Octubre a les comarques de Lleida” a *L'Avenç* 187 (Dossier) p 66-67.

²⁹ *Avant*, 29.10.34 Citat a DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 305

³⁰ PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 181

³¹ PRESTON, Paul: *La destrucción de la...* p. 180, i DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 305

³² BIZCARRONDO, Marta: *Octubre del 34...* p. 77.

³³ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 305

Obreres, a més, va senyalar un camí unitari. Dins la necessitat d'una "unitat antifeixista" s'obriria l'espai, també, per als futurs Front Popular i el Front d'Esquerres.

No obstant això, estroncant les perspectives del BOC, les Aliances Obreres van tenir una vida molt limitada la resta del 1934 i el 1935. El PSOE no les veia com a front únic ni com a òrgan de poder revolucionari, sinó que les reduïa a òrgans de suport a mobilitzacions en determinats moments³⁴.

Pel que fa a la CNT, després de l'Octubre quedà dividida en dues línies de valoració: els qui deien que no haver-hi participat havia estat desaprofitar l'ocasió i els que reafirmaven que allò que havia passat no els incumbia. Com declarava *Tierra y libertad* l'11 d'octubre (quan ja s'havia acabat el moviment): "*No se puede ya proceder, como hasta aquí, por vía de ensayo. Todos los ensayos tienen un límite y para la FAI el límite se alcanzó el 8 de diciembre de 1933*"³⁵.

Conclusions de Maurín

Maurín esperava realment que l'octubre es realitzés una revolució socialista? O buscava un cop de força que parés els peus a la dreta reaccionària de la CEDA?

En el millor dels caos, que la CNT es posés al costat del moviment a Catalunya, Maurín sabia les dificultats que triomfés a la resta de l'Estat on es depenia del PSOE. La visió que mostra Maurín en el llibre és que si a Catalunya hagués triomfat l'aixecament, s'hauria sumat al d'Astúries, i això hauria esperonat "*una sublevación obrera en toda España*" que hauria fet substituir la Generalitat per un govern obrer i camperol que integraria una "*Unión Ibérica de Repúblicas Socialistas*". Aquests segurament és l'escenari que Maurín i el BOC cercaven. Però també Maurín escriu que hauria estat possible que una resistència de la República Catalana hagués acabat donant a ERC i a la Generalitat el protagonisme (p. 136). En el fullet *Alianza Obrera* de 1935, Maurín també dirà que "*la clave de bóveda de todo el movimiento revolucionario residía precisamente en la dualidad de poderes: Madrid-Generalidad*" i que, aconseguint aquest objectiu, s'hauria de radicalitzar la rebel·lió i conduir-la cap a un procés revolucionari³⁶. En base això, i més enllà de tota la propaganda que envolta tota actuació³⁷, sembla que Maurín, més que plantejar-se l'alçament com una immediata revolució socialista triomfant, ho veu com un seguit de jugades tàctiques, que si encaixen totes, s'avançaria cap a aquest objectiu. El fet que l'AO a Barcelona, a part de no tenir armes, no es plantegés prendre el poder sinó forçar la convocatòria de la República Catalana, és coherent amb aquesta estratègia.

L'anàlisi de Maurín és complex. Per una banda creu que el balanç de forces era positiu envers el camp obrer, comparant-ho amb allò que havia succeït a Àustria. Però

³⁴ RIOTT, Yveline: *Joaquín Maurín...* p. 234.

³⁵ Citat a CASANOVA, Julián: *De la calle al...* p 138.

³⁶ RIOTT, Yveline: *Joaquín Maurín...* p. 233.

³⁷ En l'anomenat caràcter revolucionari de l'octubre es barregen varies coses: la fraseologia revolucionària que acompanyava llavors qualsevol acte de mobilització; el sentiment arrelat dins almenys part de la classe treballadora que feia seva la necessitat d'una lluita revolucionària contra el feixisme; i que molts dels implicats en els Fets d'Octubre es van creure les diferents proclames que s'havien fet i pensaven realment que s'anava a fer la revolució a tot l'Estat. Això es mostra en el fet que els treballadors de la Comuna asturiana creguessin com a falsa propaganda les informacions de l'exèrcit que els deien que el moviment havia fracassat a la resta de l'estat.

també diu que els factors objectius (“la perspectiva de una insurrección obrera triunfante no había llegado a las grandes masas”) i els subjectius (la manca d’implicació del PSOE i la CNT, una AO que encara no s’havia afermat) no estaven madurs per a una revolució socialista (p. 166-167). Així, Maurín valora l’Octubre com una primera revolució i la compara amb el caràcter de les jornades de juliol de 1917 a Rússia pel fet que no han trencat les forces del moviment obrer i li han permet madurar políticament.

Andreu Nin, amb un anàlisi molt similar (cosa que explica la futura convergència entre les seves organitzacions), deia:

La clase trabajadora ha sido vencida, pero no eliminada, (...) se ha mantenido a la reserva sin agotarse”, “hay que propagar la necesidad de organizar el proletariado en la Alianza Obrera y en los Comités de fábrica” i parlava sobre la necessitat de “la influencia del partido revolucionario que todavía no se ha formado pero que surgirá, potente, como guía de los explotados”³⁸.

Nin ho sintetitzava parlant de “derrota fecunda” en un article publicat quatre mesos després de l’Octubre³⁹.

Per a Maurín ha faltat també la unió entre l’element obrer i el camperol (aquest absent, en part per l’aixafament en la vaga d’Andalusia del juny; p. 180). Per tal de canalitzar exitosament la segona revolució, Maurín creu necessaris dos elements: la unitat de la classe treballadora i la unitat dels marxistes. El primer ja des del 1933 s’estava inentant amb l’AO, encara que es va anar esgotant els dos anys següents. Per l’altra, la unificació marxista, tot i ser més reduïda que la preconitzada, va acabar portant a la fusió de la ICE de Nin i el BOC de Maurín el setembre de 1935 creant el POUM. Per a Maurín el partit havia de ser l’eix des del qual centrar la convergència dels tres factors revolucionaris: el proletari, camperol i nacional. El repte és superar positivament la disjuntiva entre socialisme o feixisme, no hi ha terme mig (p. 188).

Hacia la segunda revolución se situa com una obra que ajuda a entendre el moment polític i els debats i visions dins les organitzacions obreres dels anys 30s, tot i que ho fa, és clar, des de les posicions que defensava el BOC i, a vegades, molt bel·ligerants cap a la resta de forces, especialment envers els anarcosindicalistes i ERC. Segurament és un dels treballs més complets realitzat per un autor marxista els anys 30s, partint d’unes coordenades ideològiques heretades del leninisme i de l’experiència del moviment obrer internacional però fent les seves pròpies aportacions des de dins de l’escenari espanyol. Que és un llibre que no va passar desapercebut queda palès pel fet que quan Maurín va ser jutjat el 1944 i el fiscal el va condemnar a 30 anys de presó fent menció a la seva condició de dirigent revolucionari i d’escriptor de *Hacia la segunda Revolución*.

L’abast del suport de l’Octubre a Barcelona

Poder calibrar l’abast de la vaga i del moviment popular els dies 5 i 6 d’octubre a Barcelona és important per saber si la proclamació de la República Catalana va ser forçada pel moviment i també sobre les “possibilitats revolucionàries” que s’han mencionat des dels sectors comunistes.

³⁸ Citat a AISA, Ferran: *El laberint roig...* p. 192.

³⁹ Es va publicar a la revista *Estrella Roja* el febrer de 1935. Article compilat en el llibre NIN, Andreu: *Los problemas de la revolución española*. p. 159-160.

Per respondre la qüestió del suport popular s'hauria de veure algunes dades sobre l'abast que va tenir la vaga el 5 i 6 d'octubre. Allò que és innegable és que aquest suport popular sí existí a una gran quantitat de localitats catalanes on la vaga general va ser un èxit des del dia 5 i on la convocatòria de la República Catalana es produí el mateix dia 6 a la tarda, sinó abans. Aquestes proclames, a més, van actuar com a pressió per a què Companys fes la mateixa declaració des de la pl. Sant Jaume⁴⁰.

El gran obstacle per saber l'abast del moviment en l'Octubre barceloní és la manca de dades en la historiografia consultada pel que fa al seguiment de la vaga⁴¹. Faltaria un estudi que investigués els informes de la policia i del ministeri del treball. D'altra banda, les obres generalment s'han centrat més en l'Octubre polític (el joc Generalitat-ERC-Dencàs-Estat Català -Aliança Obrera-Batet) que en l'Octubre social⁴².

Les úniques dades que hem trobat són les del conjunt de vagues a nivell de l'Estat (veure quadre de vagues). D'elles es pot deduir una certa amplitud en les vagues de l'octubre. El nombre de vagues el 1934 cau gairebé a la meitat. En canvi, el nombre de treballadors implicats i de hores de vagues perdudes es redueix només un 12% i un 23% respectivament. De tota la sèrie de 1930 a 1935 s'observa el 1934 una proporció molt més alta de treballadors vaguistes respecte el nombre de vagues. Això indica que les poques vagues que es van fer van tenir un seguiment en treballadors molt major, el que apunta cap a les vagues de l'octubre. Tanmateix, això no ens aporta una informació directa sobre l'abast a Barcelona.

La crònica contemporània del bloquista i redactor de *l'Hora* Àngel Estivill és una de les que proporciona més informació sobre el moviment revolucionari a Barcelona. Explica que el mateix dia cinc ja a mig matí la ciutat estava paralitzada. L'activitat des de la matinada dels grups armats de l'AO (sobretot els GABOC, grups d'acció del BOC) va fer paralitzar, amb intimidació i destrosses, els tramvies en circulació. Això va ser fonamental en fer afectiva la vaga al impedir la circulació per anar a la feina. També és cert que el CADCI s'havia sumat a la vaga i el Front Únic Mercantil assegurava el seguiment en el sector comercial. Com a obstacles, menciona l'acció de la policia contra els piquets (cosa que sembla més factible que la informació d'altres fonts, que han analitzat la vaga com feta per la Generalitat i promoguda per la policia⁴³) i que "els obrers de la FAI" es negaven a secundar la vaga i retornaven al treball.⁴⁴

Però segons Estivill si bé la vaga s'havia iniciat forçada, el caràcter canvià: "*La vaga que havia començat tan penosament, triomfava amb un esclat popular d'un abast incalculable. La vida econòmica, la vida d'esbarjo, la circulació de la ciutat, estava paralitzada.*"⁴⁵

Quadre de vagues 1930-35

Any	Vagues	Treballadors en vaga	Dies laborals perduts
-----	--------	----------------------	-----------------------

⁴⁰ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 298.

⁴¹ El llibre d'Albert Balcells, *Crisis económica y agitación social. Cataluña 1930-36* (Barcelona, Ariel, 1971), un dels pocs existent sobre la conflictivitat social durant la República a Catalunya, fa referència a dades entre 1930 i 1933 però esmenta la manca de dades concretament per a l'any 1934.

⁴² Per exemple, UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya Populista...*

⁴³ Es menciona el testimoni de J. Balias a UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya Populista...* p. 215.

⁴⁴ ESTIVILL, Àngel: *L'ensulsiada dels Jacobins*. p. 123-143.

⁴⁵ ESTIVILL, Àngel: *L'ensulsiada dels Jacobins*. p. 146.

1930	402	247.460	3.745.366
1931	734	236.177	3.843.269
1932	681	269.104	3.589.473
1933	1.127	843.303	14.440.629
1934	594	741.878	11.114.358
1935	164	32.800	-

(Font: BERNECKER, Walther L.: *Espanya entre tradición y modernidad...* p. 253)

Tanmateix, el testimoni d'Estivill sembla exagerat en alguns aspectes. Per exemple, quan descriu una escena de piquets massius, en la que “*milers de persones envoltaven els tramvies i obligaven a baixar els passatges*”⁴⁶.

Sobre la manifestació que acabà a la Plaça de la República (de Sant Jaume) el vespre del divendres 5 d'octubre, hi ha diferents estimacions de les xifres. Estivill parla de 25.000 i 30.000 persones, xifra que sembla exagerada. En canvi, els periodistes afins a la Lliga Costa i Deu i Sabaté, parlaven de 2.000 persones⁴⁷. Segurament la xifra era pròxima però rebaixada respecte Estivill, amb unes 15.000-20.000 persones⁴⁸ (Maurín parla de 20.000, p. 137). D'altra banda, sobre una menor quantitat de manifestants, s'ha de tenir en compte el context en què Dencàs, com comenta Estivill, manava a les forces regulars de reprimir els piquets i als cossos armats de l'Aliança Obrera, situació de tensió que dificultava una gran implicació de gent (cosa que tampoc vol dir que aquesta s'hagués de produir).

Modificacions entre l'edició de 1966 i el llibre original

Abans d'entrar en exposar els canvis que s'observen entre el llibre *Hacia la segunda revolución* de 1935 i l'edició com a *Revolución y Contrarrevolución en España* de 1966, unes notes biogràfiques obre Maurín que ajuden a entendre el perquè dels canvis.

La situació vital de Maurín durant la guerra i postguerra el va marcar decisivament en tots sentits. El fet que el cop d'Estat del 17-18 de juliol es produís mentre estava a Galícia en activitat de propaganda, el va deixar a l'altra banda del front. En el seu intent de tornar a Aragó va ser detingut a Jaca el 7 de setembre; paral·lelament es creia que havia estat assassinat pels franquistes⁴⁹. Va viure tota la Guerra Civil empresonat. Això per a ell, que en aquell moment era el principal dirigent del POUM (Andreu Nin va ocupar aquesta posició però sense comptar amb la influència que tenia Maurín respecte la militància procedent del BOC, que era majoritària) li va comportar estar absent de totes les decisions i orientacions del Partit en un moment fonamental. No va poder intervenir en l'esperada revolució social ni en poder aportar el seu pensament en la política del POUM. Des de la passivitat que imposava la seva reclusió, va veure la persecució del POUM, el soscavament de la revolució i la derrota de la guerra. Entre 1941 i 1946 va estar a les presons de Barcelona, Burgos, altre cop Barcelona (on se'l condemnà a cadena perpètua) i Madrid, on serà amnistià el 1946. Detingut i alliberat de nou, el juliol de 1947 s'exilia a París per després anar als EUA.

⁴⁶ ESTIVILL, Àngel: *L'ensulsiada dels Jacobins*. p. 146.

⁴⁷ COSTA, Joan i SABATÉ, Modest: *La nit del 6 d'Octubre...* p. 71

⁴⁸ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 305

⁴⁹ RIOTT, Yveline: *Joaquín Maurín...* p. 294

Aquest periple deixa a un Maurín destrossat per onze anys en les presons franquistes. Era conscient que des del setembre de 1936 era “políticament mort” i que no aspirava a més que “*salvar su vida, dignamente, sin humillación*”⁵⁰. Maurín, com explica Víctor Alba, en el moment d’exiliar-se, tenia “una visió molt crítica de la Guerra Civil i del que havia estat la política del POUM” però que va decidir que “aquesta manera diferent de veure les coses i el fet que ell no hagués viscut la Guerra Civil en actiu, sinó empresonat, posava fi a la seva vida política”⁵¹. Al llarg del temps va acabar duent a terme una moderació política, acostant-se cap a l’esquerra socialdemòcrata.

És aquest Maurín de l’exili, marcat profundament per les seves vivències de la Guerra i la postguerra, que va fer la revisió al llibre *Hacia la segunda revolución* trenta anys després. A l’edició de 1966 feta pel Ruedo Ibérico els editors senyalaven que Maurín havia dut a terme un seguit de canvis “*tal como autoriza el imprescriptible moral de un autor sobre su obra*”. Tanmateix, tant per la tortuosa trajectòria de la seva vida (i les diferències de pensament que això va comportar) com per recuperar el valor documental del llibre original, creiem d’interès ressaltar les modificacions, més quan l’edició de 1935 és difícilment a l’abast i és la versió de 1966 la que és utilitzada majoritàriament.

En primer lloc mencionar algunes qüestions menors trobades:

- L’autor ha afegits espais que indiquen canvi de secció a diverses pàgines respecte l’originals (entre parèntesi edició de 1966): p. 53, p. 84 (101), p. 98 (112), p. 107 (118), p. 141 (145), etc.
- Hi ha hagut algun canvi en un signe de puntuació, per exemple afegint una coma.
- Alguna substitució de paraula per un adjectiu, segurament per motius estètics, sense que això canviï el contingut polític.
- “Anarco-sindicalismo” a l’original, passa a “anarcosindicalismo” e l’edició de 1966.
-

208

En segon lloc, passem a veure els canvis que alteren el contingut o el sentit polític. Trobem tant omissions com també canvis de paraules. En les transcripcions que hem realitzat s’ha respectat l’escriptura i ortografia original del text de 1935. Entre claudàtors i amb negreta hem senyalat el nou text afegit el 1966; subratllat i en negreta, el text suprimit de l’edició original de 1935.

⁵⁰ Jeanne Maurín citada a RIOTT, Yveline: *Joaquín Maurín...* p. 296

⁵¹ VV AA: *Joaquim Maurín*. p. 103.

[Revolución y contrarrevolución en España] / Hacia la segunda revolución. El fracaso de la república y la insurrección de octubre.

[Títol]

1.

A los héroes y a los mártires de la insurrección de octubre.

[dedicatoria; p. 5, original]

2.

Y la burguesía liquida rápidamente todo su pasado democrático, todas sus viejas fórmulas liberales, y vuelve a la dictadura de sus comienzos con la diferencia, sin embargo, que la dictadura jacobina era revolucionaria, progresiva, y la nueva dictadura es reaccionaria, retrógrada. Pretende impedir la marcha ascendente de la historia. **Nace el fascismo, última fase de la existencia política de la burguesía.**

La revolución rusa indicó el comienzo de la revolución proletaria mundial. (...)

[p. 19, original; p. 55, edició 1966]

3.

Si los republicanos de 1931-35 no han superado a los de 1872 en inteligencia, lo han hecho en sagacidad y mano izquierda para hacer pasar tiempo a los campesinos - ¡tres años y medio!- aguardando la hora en que un Pavía, **un Gil Robles, un Batet** vendrían a poner fin a una larga pesadilla.

[p. 29 original; p. 62, edició 1966]

4.

(...) La burguesía teme la revolución y la huye. Comprende muy bien que la revolución adquirirá, si triunfa, un carácter marcadamente obrero. Se estremecerán los fundamentos de la propiedad, **[de los intereses.] de la religión, de la familia.**

La clase trabajadora va rompiendo las amarras que le atan a la pequeña burguesía; se va independizando. (...)

[p. 63, original; p. 86, edició 1966]

5.

(...) En 1919, nuestro proletariado, como del de la mayor parte de los países de Europa, pudo haber tomado el Poder. Sobró, sin embargo, el reformismo socialista, el anarco-sindicalismo terrorista **y reformista,** y faltó una doctrina revolucionaria moviendo a un partido revolucionario. Sin esa premisa fundamental, el movimiento obrero se gastó, dispersándose en una acción caótica.

[p. 64, original; p. 86, edició 1966]

6.

(...) Fue juzgado como paradójico que la derecha del Partido Socialista, titulándose «izquierda», dirigida por Besteiro, Saborit y Trifón Gómez, propugnara la retirada de los socialistas del Gobierno después de haber triunfado la República. Esta actitud, **demagógicamente,** aparecía como la más avanzada. «¡Fuera contactos con la burguesía!».

[p. 72 original; p. 93 edició 1966]

7.

De prevalecer, pues, en España, la tesi de Besteiro, los republicanos hubieran

gozado de libertad para actuar, encontrándose ayudados, además, por la oposición benévola de los socialistas. Besteiro quería que el socialismo hiciera una desmovilización general siguiendo los consejos de la propia burguesía que deseaba *paz, orden y serenidad*... El parlamentarismo del Partido Socialista que se agotó de hecho, con las Constituyentes, se hubiera dilatado. (...) Mas, en tanto que el Partido Socialista permaneciera absorbido por el cretinismo parlamentario, la división obrera se hubiera acentuado y la burguesía hubiese tenido ocasión para organizar el fascismo. **Besteiro y Saborit invitaban al proletariado español a seguir un camino semejante al recorrido por la socialdemocracia alemana. Besteiro, profesor de Lógica, era un discípulo aventajado de la lógica reformista de Ebert, Scheidemann y Otto Braün. El fascismo encontraba en él un aliado indirecto, como Severino lo fue de Hitler.**

[p. 73-74, original; p. 94, edición 1966]

8.

Mas, el anarquismo se da cuenta de ello e inicia una contra-ofensiva furiosa. El anarquismo, apoderándose de la C.N.T., trata de deshacer lo que ha sido el objetivo principal del primer Congreso, la unidad de la clase trabajadora, **y el del segundo, la declaración pronunciándose por la dictadura del proletariado.**

[p. 87, original; p. 104, edición 1966]

9.

(...) La revolución salvadora –piensan ellos- la harán los buenos, los anarquistas. Y tendrán que llevarla a cabo no solamente sin el concurso de los demás, son a pesar de ellos e incluso contra ellos. La revolución será, pues, anarquista.

Reflexionan, como sectarios que son, de una manera parecida al califa Omar ante la Biblioteca de Alejandría. Este modo de entender las cosas, conduce, claro está, a las conclusiones más absurdas : los socialistas y comunistas son sus enemigos, puesto que no son anarquistas ; los campesinos que lucha por la conquista de la tierra son burgueses, y no se puede, por tanto, mantener contacto alguno con ellos; el movimiento de liberación es reaccionario, ya que el ideal ha de ser la Humanidad, una patria única...

[p. 90, original; p. 106, edición 1966]

10.

(...) Y al decir Moscú, nos referimos también a sus adictos en cada país.

Después de triunfar la República, Moscú envió a España a revolucionarios internacionalmente célebres, con objeto de que dieran orientación adecuada a nuestros comunistas. Aquí estuvo primeramente Borodín. Después vino Bela-Kun. Cabría preguntarse si Borodín, Bela-Kun y demás emisarios de nombres sonoros, vinieron a España con el propósito de ayudar a la Reevolución como Lenin y Trotsky ayudaron a la Revolución rusa, o como Borodín ayudó a la revolución china y Bela-Kun a la de Hungría, esto es, contribuyendo a su fracaso.

Porque Moscú, precisamente a causa de su política rusa teme, rehuye la revolución obrera en otro país de Europa, por dos razones. (...)

[p. 96, original; p. 110, edición 1966]

11.

Stalin, en un discurso pronunciado en el XVII Congreso del P.C. de la Unión Soviética, decía : «(...) La victoria de la Revolución no viene jamás de ella misma. Hay que prepararla, hay que conquistarla. Ahora bien, sólo un fuerte Partido proletario revolucionario puede prepararla y conquistarla».

Cierto, absolutamente cierto. Pero Moscú, y al decir Moscú, implícitamente se indica a Stalin, ha hecho una política completamente opuesta a la creación de un tal partido, en España como en todo el mundo, que sea capaz de preparar y conquistar la revolución.

[p. 96, original; p. 110, edició 1966]

12.

Veinte mil personas pasan por delante de la Generalidad y piden : la proclamación de la República Catalana y armas para defenderla. **Las masas levantan los puños y gritan : «¡Armas!»**

Companys, al ver esta manifestación y oír sus demandas, se estremece. (...)

[p. 131, original; p. 137, edició 1966]

13.

El Consejo habla en voz baja. Ha desaparecido la euforia. Prece que se asiste a un entierro. No hay salida posible. O intentar un fin heroico o quedar completamente destrozados. Algunos Consejeros tratan de agarrarse al vacío. E inútil. El barco se hunde. No se puede evitar el naufragio.

La situación de la Generalidad hace pensar en el incendio, en París, del Palacio de Justicia, en 1918, incendio recordado por Víctor Hugo, que comentó un poeta del siguiente modo:

***Por cierto fue triste caso
cuando en París la justicia
por salir de sus apuros
se pegó fuego a sí misma***

***

[p. 136, original; p. 141, edició 1966]

14.

A un lado, el Partido Socialista ; al otro, el Partido Comunista. De una parte, el Sindicato Minero ; de la otra, el Sindicato Único. Aquí, Llaneza, González Peña, Belarmino Tomás, Amador Fernández ; allá, Benjamín Escobar, **Prieto**, Loredó Aparicio, Jesús Rodríguez, [Marcelino] Magdalena, **Grossi**. La guerra civil entre comunistas y socialistas fué implacable desde 1922 hasta 1934.

[p. 146, original; p. 148, edició 1966]

15.

Aparecen las formas **[socialistas] comunistas**. Se organizan hospitales y en algunos sitios, cocinas colectivas. (...)

[p. 156, original; p. 157, edició 1966]

16.

(...) De lo contrario, el campesino, hoy posible aliado, se transformará en su adversario impacable, como ha ocurrido en Austria en donde[,] formando parte de las organizaciones de Dollfuss y de Stahremberg, estaba aguardando **con delirio** el momento en que caería Viena, fortaleza del proletariado.

***

[p. 186, original; p. 182, edició 1966]

17.

Dencás, en la política catalana, era el exponente peligrosísimo de una evolución en sentido francamente fascista **como existe en Irlanda**.

[p. 187, original; p. 182, edición 1966]

18.

(...) Hoy ya no pare más que ratones: Giolitti, Kerensky, Brüning, Baldwin, Doumergue, García Prieto, Samper, etc.

[Democracia obrera] Dictadura del proletariado o dictadura fascista son inevitables. Una o otra.

Que sea la dictadura fascista o **[la democracia socialista] la dictadura del proletariado** depende de la relación de fuerzas entre burguesía y proletariado y de su capacidad respectiva para imponer una solución o la otra.

[p. 219, original; p. 206, edición 1966]

19.

Imposible pensar en un ensanchamiento nacional. (...) Desde que Primo de Rivera tuvo la ocurrencia, ayudado por los franceses, de conquistar Alhucemas y derrotar a Abd-el-Krim, el Rif ya está sometido, con la particularidad de que aquellas estribaciones del Atlas no son ciertamente propicias para crear una psicosis favorable a un Vice-Reich que fuera extendiéndose desde Ceuta hasta Cabo Jubi e Ifni, **el último descubrimiento de los descendientes de Pizarro y Hernán Cortés**.

[p. 224, original; p. 210, edición 1966]

20.

(...) El espíritu rural y selvático de los boyardos castellanos, extremeños y andaluces, choca con la sinuosidad **untuosa** de la Iglesia.

[p. 226, original; p. 211, edición 1966]

212

21.

(...) ¿qué puede hacer un partido que teme al Estado en tanto que factor económico?

Entre el **[capitalismo] fascismo** y el socialismo existe aún una situación intermedia que, forzosamente, ha de ser breve, efímera. Es el ensayo de Roosevelt. Pero también la NIRA el estado pasa a ocupar un primer lugar en el plano de la economía.

[p. 231, original; p. 216, edición 1966]

22.

12.- *Democracia obrera*.

Gobierno Central, Gobierno de las Repúblicas Socialistas, Gobierno Municipal, así como todos los órganos de Poder, elegidos democráticamente por los trabajadores. **La dictadura del proletariado basada en una amplia democracia obrera asegura y afianza las libertades individuales, colectivas y de las Repúblicas que componen la Unión**.

[p. 246, original; p. 228, edición 1966]

23.

Unicamente, el triunfo de la clase trabajadora, sólo la segunda revolución, puede rectificar totalmente la política internacional que hasta ahora, para desgracia suya, ha seguido nuestro país.

Una diagonal trazada en el mapa de Europa desde Lisboa-Madrid-Barcelona hasta Moscú cambiará del todo la política europea.

Los aliados naturales de España no son Francia e Inglaterra, mientras estos países sean capitalistas. La línea lógica de alianzas sigue otro meridiano. Y es: Portugal-España-Italia-Alemania-Rusia. Un bloque tal sometería a Francia y a Inglaterra.

[p. 248, original; p. 210, edició 1966]

24.

La perspectiva entonces es, pues, la siguiente : Unión Ibérica (España y Portugal), Italia, Alemania, Austria, Polonia, Unión Soviética. Estamos ante un hecho histórico transcendental : la formación de los Estados Unidos Socialistas de Europa. **El mundo se releva del caos.**

[p. 249, original; p. 230, edició 1966]

25.

Las tres grandes revoluciones burguesas de la Historia han sido las de Inglaterra, Estados Unidos y Francia. El orden de importancia que estos tres países ocupan en el mundo es el mismo orden cronológico de sus revoluciones.

Se ha iniciado el ciclo de una nueva revolución mundial : la revolución socialista. Rusia, la U. R. S. S., es a este respecto lo que fue para la transformación universal de la burguesía, la Revolución inglesa del siglo XVII : la vanguardia.

España se encuentra hoy, a la luz de la experiencia de la primera revolución fracasada y del ensayo general de octubre, en una situación históricamente plástica para que la segunda revolución socialista triunfante en el mundo sea la suya. Cuando esto ocurra, automáticamente, España dejará de ser el país clásico de las supervivencias feudales, del capitalismo perezoso y parasitario, de la dependencia tradicional vis a vis de Inglaterra y Francia, para transformarse rápidamente y ascender en fuerza y capacidad para saltar sobre la sima del pasado marchando hacia la conquista del porvenir.

FIN

[p. 250, original; p. 232, edició 1966]

213

Anàlisi de les modificacions

En el conjunt dels canvis senyalats, hi ha qüestions de menor i de major importància política.

És destacat el canvi de nom del llibre. *Hacia la segunda revolución* tenia un caràcter de l'optimisme i molta relació amb el contingut del llibre: l'Octubre de 1934 havia estat la primera i s'estava en camí cap a la segona. *Revolución y contrarrevolución en España*, en canvi, està fet amb la perspectiva posterior als anys trenta, havent vist la derrota de la revolució durant la Guerra Civil. Que s'hagi tret la dedicatòria [1] als herois i màrtirs de la insurrecció del 1934, potser ha estat per donar-li al llibre una dimensió més actual, però perdent altra cop el seu valor com a document d'un moment determinat.

Hi ha més aspectes que semblen trets degut a la perspectiva que donava el pas del temps i haver viscut la fi de la Segona Guerra Mundial, com el 2, en què es qualifica al feixisme de l'última fase de l'existència de la burgesia. En una línia similar podem interpretar el 21.

Però hi ha aspectes més significatius que moderen el contingut polític. Trobem el canvi 4, en què desapareix que la revolució amenaçaria la "família i la religió". I,

sobretot, la modificació de tots els llocs on estava escrit “dictadura del proletariat”: o bé desapareix [8, 22] o bé és substituït per “democràcia obrera” o “democràcia socialista” [18]. Els dos termes no són sinònims totalment. Sembla com si Maurín volgués amagar que ell defensava “la dictadura del proletariat”.

Potser també vinculat amb el canvi anterior, hi ha la qüestió de l’allunyament de tot allò relacionat amb la URSS amb els canvis 23 i 25 i que suposa una esperança per un canvi decisiu a nivell mundial cap al socialisme. Maurín havia defensat en diverses ocasions la idea que la Revolució espanyola es sumaria a la soviètica actuant com un revulsiu per a la revolució mundial. Així diria en un míting el febrer de 1934 “*el triunfo de nuestra revolución, que trace entre Madrid y Moscú una diagonal sobre Europa que contribuya al hundimiento del fascismo en todo el mundo*”⁵². És aquesta concepció important de Maurín la que ell mateix esborrarà trenta anys més tard.

I també canvia el llenguatge de “formas comunistas” a “formas socialistas” [15]. L’estranya i llarga supressió de text del 10, podria ser feta per allunyar-se del paper com a revolucionaris que van jugar Lenin i Trotsky a Rússia.

Hi ha una dura i llarga crítica envers Besteiro i Saborit, socialistes que també desapareix [7]. El context d’allò que va passar després de la Guerra Civil, Besteiro va morir el 1940 a les presons de Franco, és potser un element que marca a Maurín a fer aquest canvi.

La modificació 12 sembla feta per allunyar-se de la violència feta durant els Fets d’Octubre.

Hi ha dos canvis que semblen fets per treure detalls d’estil literaris, potser considerats sobers, i sense que tinguin gaire rellevància política, el 9 i el 13.

La supressió de Hernán Cortés i Pizarro com a antecessors de Primo de Rivera [19], podria tractar-se de no tacar dues figures importants de la *hispania* colonitzadora.

A la nota 14 desapareixen els noms de Prieto i Grossi. José Prieto era un militant de la FCI i dirigent miner a Astúries⁵³. Grossi, també de la FCI, va jugar un paper destacat en el Comitè revolucionari de Mieres. No sembla que hi pugui haver-hi una raó per a aquesta supressió. Allò que se sap és que les relacions entre Grossi i la resta de pousmistes a l’exili van ser agres, però no es pot saber si això podia ser una motivació per a Maurín.

Veiem com amb les modificacions Maurín continua fent política, però havent canviat qüestions importants d’allò que havia defensat trenta anys abans. La transformació del seu pensament, a més, es suma al context de repressió franquista contra tota l’esquerra existent dins l’Estat espanyol i que molts dels actors de l’esquerra estan, com ell, a l’exili. Això segurament ajuda a que Maurín retalli els atacs a figures republicanes, anarquistes o del PSOE del text original. Tanmateix, fent-ho està deixant de banda –o com a mínim suavitzant- la implicació i papers d’aquestes figures, fent poc favor als Fets d’Octubre i a la visió de la Revolució espanyola als que el llibre original anava dedicat.

⁵² Transcrit a la batalla del 14 de Febrer de 1936 i citat a DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 410 n.35.

⁵³ DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936...* p. 129 n.

6. Apèndix. Fitxa del llibre *Revolución y contrarrevolución En España*, de Maurín• **Edició original**

- Títol: *Hacia la segunda revolución. El fracaso de la República y la insurrección de octubre*. (El títol *Revolución y contrarrevolución* prové d'una edició francesa de 1937 amb pròleg de Victor Serge)
- 256 pàgines.
- Publicat a finals de 1935 per Gràficos Alpha, Barcelona. Se'n va fer una reimpressió el mateix any.
- Escrit originalment entre desembre de 1934 i abril de 1935.

• **Edició de 1966**

- Títol: *Revolución y contrarrevolución en España*.
- 289 pàgines.
- Publicat el 1966 per Ruedo Ibérico des de París; reimprès el 1974.
- Conté una introducció, epíleg i annexes de Maurín escrits entre 1964 i 1965. El cos original del llibre conté canvis del propi autor com una revisió de llenguatge i supressió de paràgrafs. Per això s'ha fet una comparació amb el l'edició original de 1935.

Bibliografia

AISA, Ferran: *El laberint roig. Víctor Colomer i Joaquim Maurín mestres i revolucionaris*. Lleida, Pagés editors, 2005.

Avenç: "Dossier. Els fets d'octubre". Barcelona, núm. 30, setembre de 1980.

BALCELLS, Albert: *Crisis económica y agitación social. Cataluña 1930-36*. Barcelona, Ariel, 1971.

BARRULL, Jaume: "Els fets d'octubre a les comarques de Lleida" a L'Avenç 187 (Dossier) p 66-67.

BERNECKER, Walther L.: *Espanya entre tradición y modernidad. Política, economía, sociedad (siglos XIX y XX)*. Madrid, Siglo XXI de España editores, 1999.

BIZCARRONDO, Marta (ed): *Octubre del 34: Reflexiones sobre una revolución*. Madrid, Editorial Ayuso, 1977.

BONAMUSA, Francesc: *El Bloc Obrer i Camperol (1930-1932)*. Barcelona, Curial, 1974.

CASANOVA, Julián: *De la calle al frente. El anarcosindicalismo en España (1931-1939)*. Barcelona, Crítica, 1997.

COSTA, Joan i SABATÉ, Modest: *La nit del 6 d'Octubre a Barcelona*. Valls, Cossetània Edicions, 2006.

ESTIVILL, Àngel: *L'ensulsiada dels Jacobins*. Barcelona, L'Hora, 1935.

DURGAN, Andrew Ch.: *BOC 1930-1936. El Bloque Obrero y Campesino*. Barcelona, Alertes, 1996.

MAURÍN, Joaquín: *Hacia la segunda revolución. El fracaso de la República y la insurrección de octubre*. Barcelona, Gráficos Alfa, 1935. [exemplar consultat a la reserva de la Biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra]

MAURÍN, Joaquín: *Revolución y contrarrevolución en España*. Ruedo ibérico, 1966.

MAURÍN, Joaquín: *La revolución española. De la monarquía absoluta a la revolución socialista*. Barcelona, Anagrama, 1977.

NIN, Andreu: *Los problemas de la revolución española*. Ruedo Ibérico, 1971.

PRESTON, Paul: *La destrucción de la democracia en España*. Madrid, Alianza, 1987.

RIOTT, Yveline: *Joaquín Maurín o la utopía desarmada*. Zaragoza, Gobierno de Aragón, 2004

UCELAY DA CAL, Enric: *La Catalunya Populista. Imatge, cultura i política en l'etapa*

republicana (1931-1939). Barcelona, La Magrana, 1982.

VV AA: *Joaquim Maurín*. Barcelona, Alertes, 1999.

